

Zeitschrift:	Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber:	Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band:	- (1750)
Heft:	18
Artikel:	Descriptio baronatus Alto-Saxensis : eiusque, quam maxime vero Haganorum reformatio ecclesiastica delineata a Caspero Thomanno [...]
Autor:	Thomannus, Casparus
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-394671

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 21.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Descriptio
BARONATUS ALTO-SAXENSIS;

Ejusque, quam maxime vero
HAGANORUM
Reformatio Ecclesiastica
delineata

a

CASPARO THOMANNO;

*Cœtus Saletani & Hagani Pastore, nunc Scholæ
Abbatissanæ Turic. Provisore, & totius
Ludi Moderatore Vicario.*

Breviarium.

§. I. Denominatio & Naturalis Conditio Provinciæ. §.
II. Ejus Fertilitas & varia commoda. §. III. Diversa ipsius
onera & mala. §. IV. Illius sius & magnitudo. §. V.
Arx Forsteck, ejusque conditio & Fata. §. VI. Pagus Sax,
& quæ in illo commemoranda. §. VII. Pagus Sennwald
quæque memoratu digna habet. §. VIII. Pagus Salez, &
quæ ex illo notari merentur. §. IX. Veterum Baronum
Familia, potentia & Fata. §. X. Præsens rei civilis status
in hac Provincia, & jurisdictionis norma. §. XI. Varia
hujus Provinciæ judiciorum genera. §. XII. Baronatus
res militaris tum antiqua tum præsens. §. XIII. Refor-
matio Ecclesiastica totius Provinciæ. §. XIV. Hagani ad
Religionem Pontificiam iterum deficiunt. §. XV. Illorum
secunda Reformatio quæritur, hinc novæ Parochiæ Sale-
tanæ Jodocus GROBIUS præficitur. §. XVI. Jodoci GRO-

BII Natalia & Studia. §. XVII. Ejus Matrimonium & laudabile Ministerium in Toggio. §. XVIII. XIX. Ejus iniqua persecutio & amotio a Pastoratu. §. XX. Ipsius vocatio & Promotio ad Pastoratum & Saletanum & Vadis. villanum, nec non ad Decani honores, & tandem illius obitus. §. XXI. Difficilis est Haganorum Reformatio ob multa impedimenta. §. XXII. Pastor Grobii & publice pro Cathedra & privatim in vita quotidiana omnia facit, quæ ad Saletanos ædificandos & Haganos convertendos conducunt. §. XXIII. Haganorum Reformatio efficitur. §. XXIV. Et Tigurum versus prescribitur. §. XXV. Haganii in gremium Ecclesiæ recipiuntur. §. XXVI. Signa externa lætitiae ob hanc Reformationem. §. XXVII. Lepida Disputationcula D. Grobii cum Sacrificio Beneduron. §. XXVIII. Disciplina Ecclesiastica inducitur, & ho- dierna hujus Ecclesiæ ejusque Ministrorum facies sicutur. §. XXIX. Conditio Scholarum exponitur.

§. I.

Reformationis Ecclesiasticæ in Baronatu Alto-Saxensi faciem rudi crassoque penicillo de-lineaturus, nonnulla, quo res rerumque nexus accuratius cognoscatur, de ipsa Regionis Natura ac Politia præmittere necesse duxi.

Libera hæc Provincia seu Baronatus vocatur **Sax**, quod ipsum est Latinorum SAXUM, quæ denominatio ipsi dubio procul competit ex naturali illius conditione Situve, quippe non solum Montibus saxosis & altis adjacet rupibus, sed & ipsa vallis & regionis planties lapidibus & Saxis adeo est consita, ut vix ager vel pratum invenias in quo non varia majuscula minuscula hinc inde mammatum adinstar ex humo protuberantia videantur, quæ terræ proventum non pa-rum imminuant: Sed tamen Rustici, qui & me- lioris

lioris & diligentioris sunt notæ cum manuum labore, tum vi pulveris pyrii ea per tempora effodiunt, illis prata purgare student, qua autem ex re duplex ipsis evenit fructus, quod ager excultus plures proferat fruges, quod dein ex lapidibus dis- plosis incolæ construant macerias, quibus prata a pecorum insultibus muniuntur.

§. II.

Noli tamen putare, quasi hæc regio sit terra inculta, deserta, sterilis ac inhospitalis; non temere forsan dicerem, ipsam vel solam fœcunditate sua suis incolis alendis sufficere. Habet præ- primis multa prata fœni cordique non tam proceri quam succulenti ac lactiferi feracia, vastaque ca- recta, quæ pecudum pascuis inserviunt; nam ob- servandum, hanc provinciam esse regionem tauri- feram, cujus cives ex re pecuaria suum quæstum alimentumque quærunt. [*] Habet dein fertiles agros, qui proferunt partim linum, quod fœmi- næ per hyemem & parant & in fila ducunt & sol- vendis debitibus impendunt; partim varii generis fru- ges puta Hordeum, Triticum, Fabas, Avenas &c. quibus ipsi agricolæ ad vitam sustentandam fruun- tur. Habet præterea aliquot vineolas, præcipue in pagis *Sennwald, Sax & Frömsen*, [**] in quibus binis

[*] Cum A. 1732. in vere aliqua inter pecora serpe- bat lues, ex Ampliss. Magistratus jussu illorum numerus in hac Provincia collectus, pro regionis magnitudine erat satis multus. Nempe Taurorum, vaccarum boumque erant duo millia, centum & sex. Et Equi trecenti, & septuaginta septem numerabantur.

[**] Salez & Haag pagi Rheno proximi, plani, palu- stres & frigidiores vinetis plantandis minime sunt apti.

binis posterioribus vinum crescit non minimi generis. Habet insuper & pomaria, quæ hinc inde arboribus frugiferis luxuriari videas, & densas sylvas non solum ad montes magnam partem nemorosos, sed etiam in ipsa planicie, quæ abietibus fagisve opacæ incolis copiosum suppeditant lignum; & hic præsertim memoranda est sylva publica, ad Amplissimum Magistratum pertinens, quæ in media jacet provincia, cuius amplitudo atque ambitus in circulo integrum horam superat. Habet porro aliquot rivos piscofos, qui variis gignunt pisces, in primis truttas; & præcipue in pago Salez est rivus, vocatus die Wiflen, in quo multi magnique proveniunt ac capiuntur cancri; sunt autem hi rivi omnes Magistratus bonum, & tam pisces quam cancri ad Præfecti usum pertinent. Et tandem ipsi Montes, utut silicei saxeique & oneri magis ac nocumento, quam muneri ac levamento esse videantur, tamen non exiguum præbent usum; nam tempore belli illis tanquam claustris quibusdam incolæ circumsepti, hostem aut suis finibus arcere penitus, aut submoveare subeuntem facile possunt; pacis vero tempore Alpium graminosa pascua per æstatem pecudibus pabulum, & inde hominibus lactis, casei, butyri victum dant.

§. III.

Sunt nihilominus non pauca nec exigua, quibus hæc regio ejusque incolæ premuntur mala ac onera, quorum alia ipsis sunt priva, alia cum multis communia. Inter quæ præcipua hæc recensentur. I. Frequentiora damna, quæ ex inundatione aquarum oriuntur; qui enim montibus propinqui accolunt, *Senosylvani*, *Frömsenses* & *Saxenses*

xenses torrentium mala patiuntur, qui ex liquatis nivibus aut magnis imbribus concitati non solum extra munimenta se evolvunt, sed & rapido impetu terram vel proluunt vel lapidibus obruunt: quos vero alluit Rhenus, qui sunt *Hagani*, *Saletanii*, [*] *Senosylvani* non tantum multum temporis, laboris ac impensarum impendere debent ad Rheni ripas muniendas, sed etiam saepius agros ab exundanti Rheno quasi lacus, & fruges aquis innantes, moesti vident. II. Decimarum Debitum ac Solutio. *Saletani* quidem Decimarum omnium immunitate gaudent, & *Senosylvani* nonnisi vini decimas cœtus sui Parocho debent: [**] At *Saxenses* & *Frömsenses* vinum & fruges, & fœnum, & linum, & nuces &c. partim Præfecto partim Parocho suo decimare tenentur. Et Haganis certum est condictum pretium, quod quotannis ad publicam rationem Præfecto pro decimis solvunt. III. Civis hujus Provinciæ Magistratui sunt homines servi & mancipia, quos defunctos illorum hæredes pecunia redimere & Magistratui lytron solvere debent: Non quidem omnes tales sunt, sed & dantur Liberti & emancipati, qui nihilominus aliquam

[*] Sæpe accidit, ut in ipsis vicis Salez & Haag ob aquæ multitudinem rustici per plateas nudatis pedibus, & nonnunquam navibus cōire debeant.

[**] Et *Senosylvani* & *Saletani* olim frumenti decimas debebant Cœnobio Curiensi jū St. Lüzen; Eorum autem Majores illas pretio non adeo magno exsolvebant. Et *Saletani* decimas etiam minutarum frugum, porcellorum, melis, ceræ &c. sui Capelli Sacerdoti dare erant obstricti, sed & ab his A. 1624. solitione quingentorum florentium erga Magistratum Tig. immunes se reddiderunt, tum temporis enim ibi nullus erat Parochus.

quam capit is exactionem, vulgo das Freyfund vocatam solvunt, quæ tamen non acerba, sed lenis est; ad hoc Mancipi jus porro pertinet, quod quivis Paterfamilias per annum tres dies, olim Baroni, nunc Præfecto ceu Provinciæ Domino, quo ipsi lubet tempore opera rustica absque ulla mercede facere tenetur; vernacule dicunt; den überkeitlichen Tagwen thun. Und peculiaris liber in arce est, in quem omnium & Mancipiorum & Libertorum Nomina a Præfecto diligenter consignantur; das Frey- und Eigen-Buch. IV. Paupertas, quæ communis sors & pœna a summo rerum Arbitro ac Judice humanæ Societati in lege indicata: *Non deerunt in vobis pauperes.* Deut. XV: 11. & huic Provinciæ contigit, quippe multi in paupertate vitam degunt & egestate urgentur: Horum autem inopia non parum sublevatur tum ex benignissimis & divitibus Magistratus Tigurini donis ac eleemosynis, tum ex liberalibus Divitum pie defunctorum legatis, quorum beneficio singulis annis ad Martini Ferias ducentæ vel trecentæ ulnæ panni laneati [Nördlinger] pauperibus, in primis liberis, distribuuntur, quo acri hyemis frigore nonnihil vestiti scholas frequentare valeant.

§. IV.

Regio hæc *Saxenfis* quanquam nunc temporis est Provincia & pars Ditionis Tigurinæ, nec alterius imperio subest, tamen illi non continua, sed XXII. horas Helveticas ab urbe Tiguro sejuncta est, & nonnisi per alienas terras sive per *Castram Rhaetica* & *Toggium*, sive per *Marchiam*, lacum *Rivanum*, *Sarunetum* & comitatum *Werdenbergensem*, sive per *Turgoviam* & vallem *Rhenanam* Tigurinis aditus

tus patet. Olim ejus Termini erant latiores & ad hanc provinciam quoque pertinebat vicus *Gams*, sed illum aliquando Barones inopia rerum pressi *Glaronensibus* & *Suitiis* vendiderunt, quiue adhuc dum a nostra provincia sejunctus *Suitensium* & *Glaronensium* Præfecto *Uzenachi* sedem habenti paret.

Provinciæ *Alto-Saxensis* spatium admodum est angustum, numerantur quidem in illa omni familiæ plus minus quingentæ; [*] Sed tamen nonnisi duarum horarum longitudinem a Meridie Aquilonem versus, & unius horæ latitudinem a Monte usque ad Rhenum patet. Tigurinis ad Plagam Austro-orientalem spectat, atque medio inter *Rhegus* & *scorum* Præfecturam & *Werdenbergium* comitatum intervallo jacet: Ejus termini sunt sequentes, ab Oriente eam alluit *Rhenus* fluvius & attingit Comitatus *Feldkirchenis*; qua ad Meridiem vergit prospectat *Werdenbergenses*; ad occasum versus confinis est tum vico jam jam memorato *Gams*, tum Alpibus *Toggicis*, & tandem pars Septentrionalis partim Alpibus *Abbatiscellaniis*, partim fertili *Rhegu-sia* terminatur.

§. V.

Liceat singula hujus Provinciæ loca cito pede percurrere, quæque in illis memoratu digna existimantur, carptim exponere.

Sylva

[*] Diœcesis *Saxensis* nunc numerat 221. Senosylvana 161. & Salterana 100. Familias.

Sylva satis spatiofa jacet media in Provincia; atque in illius quasi centro Arx FORSTECK [a] est exstructa, quæ quia & olim Baroni, & nunc Praefecto domicilium præbet, non male pronunciares, quod Rex in medio regni sedeat meditullio. Hæc Arx primum fuit ædificata Anno 1206. ab Henrico Barone ab Alto-Saxo, cuius Frater erat Abbas S. Galli nominatus [b] Ulricus VI. Idque occasione belli, quod tum temporis adversus Baronem gessit Hugo Montefortius Comes, & Dominus in Feldkirch, [c] nam hujus milites in sylva densa sese abdebat, ut autem hos ex suis ejiceret latibris, illorum insidias effugeret & damnum sibi inferendum facilius averteret, hanc Baro exstruxit arcem. Fuit fortissimum ac inexpugnabile castellum; altæ vastæve rupi inædificatum, adeo ut ad ostium primæ contignationis scala per 35. gradus fuerit condescenda; Murorum crassities tres vel quatuor superat cubitos; ibi quoque puteus rupi erat infossus, atque in arce mola, [d] quæ manuum opera agitabatur, sicque ipsis ab hostibus obsessis & intra muros coarctatis nec aqua nec farina defuerat. Utut autem hæc Arx fuerit munita,

[a]- Ἄγγωνία, Saltus Angulus; Etymologia forsan a vero non abluderet, quia hæc arx in angulo & fronte saltus primitus fuit ædificata.

[b] Hic ab Imperatore Philippo in comitiis Basilien-sibus A. 1204. in Principem fuit promotus, & ex Abbatis S. Galli primus erat, qui ad hunc dignitatis gradum pervenit. Gabr. Walf. Chron. Appenz. p. 149.

[c] V. Ægidii Tschud. Hist. Helv. edit. Bas. A. 1734. P. I. libr. 3. pag. 104.

[d] Utrumque & puteus & mola adhucdum extant, sed tamen illorum usus obsoletus.

ta, tamen & Martis & flamarum vi valde fuit corrupta ac diruta. Nam *Abbatiscellani* & *Cives S. Galli* non solum Castellum *Alto-Saxum* Anno 1405. penitus destruxerunt, sed & hanc Arcem *Forstek* magna ex parte sunt demoliti: [a] dein restaurata Anno 1586. ab incendio magnam passa est jacturam, quam reparare cœperat illustris Baro *Jo. Philippus* [b], ejusque opus inceptum Hæredes ipsi superstites sunt prosecuti. Facies quidem hujus arcis reædificatæ nunc temporis adhuc videtur, nulli tamen inservit domicilio, sed nonnisi delinquentium carceribus, & frumenti, pomorum, aliarumque rerum receptaculis est destinata. Huic arci nunc duæ alteræ ædes sunt adstructæ, quæ tum Præfecto domicilii usum præbent, tum Judicum concilio inserviunt, unde Præfecti domicilium unæ, alteræ Judicum domus appellantur; porro alia sunt ædificia, puta pistrina, lavatorium, lignile, equile &c. quæ omnia mœnibus fossaque obsidionali sunt cincta & munita.

§. VI.

Hæc Arx & Sedes imperii tres pluresve pagos sibi adjunctos & subjectos habet.

Primus a dextro latere occasui obversus per integrum horam ab arce dissitus vocatur SAX, cuius Diœcesi ad sociati sunt bini alteri Pagi *Frömsen* & *Büßmig* dicti. In hujus Pagi collo elato & in medio monte præminentि suit exstructa Arx *Alto-Tom. V.* T *Sax,*

[a] V. Gabr. Walf. Hist. Abbatisc. edit. St. Galli Anno 1740. p. 233.

[b] V. hujus Baronis Biographiam. Satura Tom. L part. IV. §. XX. XXIV.

Sax; quæ prima & antiqua Baronum *Alto Saxen-*
fium erat Sedes, ei per teli jaculum subjectum est
 alterum Castellum *Frischenberg* denominatum. Bi-
 næ hæ arces ab *Abbatiscellensibus* & *Sancto . Gal-*
lensibus Anno 1405. in quinquennali [a] illo Bello
 penitus dirutæ, quia Baro ab Alto-Saxo contra il-
 los *Canoni* Abbati S. Galli auxilio fuit, atque ex
 illo tempore non amplius ex suis ruinis fuerunt ex-
 citatæ, quarum nonnisi rudera hodie conspi-
 ciuntur. Porro in hoc Pago est magna & ampla
 domus, quam Barones Anno 1551. ædificandam
 & muris cingendam curarunt, quod ipsorum fuit
 domicilium, illudque *Joannes Albertus*, *Joannis*
Philippi Frater inhabitavit: hoc autem deinceps cum
 Arce *Forsteck* ejusque toto Baronatu Magistratui Ti-
 gurino fuit venditum, cumque illud multis annis
 inhospitale & incolis vacuum fuit, **ADRIANUS**
ZIEGLERUS, Civis Tigurinus & tertius hujus Pro-
 vinciæ Præfectus, ab Amplissimo Magistratu illud
 emit multisque auxit prædiis: Ex hoc tempore ist-
 hæc Domus ejusque locuples villa *Zieglerorum* Pa-
 tritorum Tigurinorum est proprium, præsens ip-
 sius Possessor est *Adrianus Zieglerus*, primus Pro-
 vinciæ Capitaneus, vir fidei integerrimæ. In
 Templo hujus cœtus etiam antiquum veterum Ba-
 ronum Monumentum sepulchrale conspicitur.

§. VII. Ab

[a] Legatur de hoc bello Gabr. Walseri Chronicon
Abbatiscellanum ab Anno 1403. usque ad Annum 1408.
 Item Josias Simlerus de Rep. Helvetiorum ex Editione
 & Auctione Jo Jacobi Leonis Tig. Anno 1722. libr. I.
 pag. 144. in notis lit. c.

§. VII.

Ab altera parte, qua Arx Forsteck ad Septentrionem vergit, & via ad Rheguscorum Præfecturam dicit, dimidiam horam & plus magis ab arce sejunctus jacet alter Pagus SENWALD, cuius cœtus in septem partes sive Communitates, quas incolæ Röden vocant, dividitur, simulque ejus Societati adnumerantur cives pagi Ober-Lienz, in quo mèdio termini utriusque Provinciæ seu Regionis & Saxensis & Rhenovallensis figuntur, atque hujus Pagi Lienz dicasterium ita est constitutum ac divisum, ut caussæ criminales & capitales Præfecto Alto Saxano sint dijudicandæ, civiles autem tum oppido Altstettensi, tum Abbatis S. Galli Præfecto in Rheguscorum Præfectura competant.

Heic maxime duo memoranda sunt; primum est Templum colli [a] superstructum, cuius cœtu Arx Forsteck olim adnumerabatur, [b] unde tacum, ut Barones illic habuerint sepulchri cryptam, quæ adhucdum ibi supereft & Baronis Jo. Philippi [c] Cadaver absque corrosione & corruptione per Sesqui Seculum miro modo servatum continent; cui summo pariete adscriptum legitur Epitaphium, quod Beatus Eggsteinius tum temporis

T 2

Pastor

[a] Inde hic locus nomen habet; Auf dem Büchel; hoc templum etiam vocatur; Die rothe Kirch.

[b] Forsteckenfes olim ibi erant cœtuales, quia hoc Templum tum temporis, Parochia Saletana nondum existente, arci erat proximum.

[c] Vitam & Fata hujus Baronis vid. Satur. Tom. I. Part. IV. N. III. p. 538 - 582.

Pastor in honores Illustris Baronis *JOANNIS PHILIPPI* ejus Patris & Majorum hisce edidit verbis:

Numina dextra colens, lustras si forte Viator,
Quas tegat exuvias Pyramis ista lege:
Huc sibi delectos Socios Heroes ab alto
Saxo, Mars, Pallas, composuere suos:
Ulrichum belli Pestem, fulmenque *Philippum*.

1544. Qui pedemontana clade Trophæa tulit,
1564. Atque Reformata Duce Christo Religione,
1585. Romani Cultus monstra perosus obit,
 Johannēque manu promptū, ingenioque *Philippū*,
1577. Belgarum Ductor qui duo lustra fuit,
1575. Electoralis quoque Consiliarius: Eheu!
1596. Dissecat incauto tempora pulchra Nepos.
 Cūcta madēt lachrymis, nihil illis triste receptis.
 Mitia fata tibi culte viator eant.

B. E. T. P. 1599.

Præterea in hoc templo aliquot Præfectorum [a] eorumque Familiarium cadavera sepulta jacent, quorum

[a] Arx Forsteck ejusque Incolæ hodie utrum cœtoi Senosylvano, an vero Saletano adscribantur, & utri Pastorum cora animarum incumbat, non adeo liquet. Nam 1. Præfectorum quidam Templum propinquius Saleti, alii remotius Senwaldi magis vel minus frequentant. 2. Alii Infantes Saleti, alii Senwaldi baptizandos; item & defunctos tum hic tum isthic sepeliendos curarunt. 3. In utroque loco & Saletano & Senosylvano Familiarum & Catechumenorum Catalogi inventiorunt, in quibus Domestici Arcis Forsteck consignantur. Ergo lis pendet: Ec quisvis Præfector heic suo fruitur arbitrio; Saltem experientia hucusque id docuit. Interim tamen forsitan non fore male, si litis consultum, ainsa præcideretur.

quorum sepulchra cippi & litteris & insignibus cælati tegunt ornantque.

Alterum est, quod olim percrebuit fama, quasi Mensis Sextilis tempore in interiori saxosi montis latere, an der Littenwand, Tintinabulorum sonus atque cantus fuerit auditus, nunc temporis ex quo sonus audiri desiit, etiam fama & fabula evanuit. [a]

§. VIII.

Tertius tandem Provinciæ Pagus SALEZ a fronte arcis Forsteck positus per horæ quadrantem ab illa ad Australē plagam distat. Cum his Saletanis etiam *Hagani*, qui horulæ spatio in superiore Rheni parte ab illis sejuncti habitant, in eodem templo Sacris & ejusdem Pastoris cura utuntur: utrumque Pagum in planicie Rhenus alluit, & frequentius sua exundatione, ut supra §. III. diximus, vexat. Pagus Saletanus nihil habet memorabile præter Hospitium, quod olim Baronum fuit proprium, illud vero Baro *Joannes Ludovicus* Anno 1613. octingentorum aureorum pretio vendidit *Rodolpho Bergero* Saletano: Singularibus hoc Hospitium fruitur dotibus & privilegiis: v. gr. quod ab omnibus vectigalibus, censis & oneribus est immune; quod Hospitii jus ipsi soli est prium; quod Nundinæ Provinciales non nisi in hoc pago celebrantur, quarum singulis annis duæ sunt;

T 3

[a] Legatur hæc Historia ejusque Crisis Physica in Ereditissimi JO. JACOBI SCHEUCHZERI p. m. Hist. Nat. Helv. & ex illa in Bluntschlii vel potius Bollingeri Memorabilibus Urbis & Agri Tigurini Edit. in 4. Ao. 1742. sub Tit. Forsteck. p. 139.

sunt; primæ ad diem 24. Mensis Junii, qui Jo-
anni Baptiste est sacer; alteræ ad Michaëlis Festa,
die 3. Cal. VIIIibres: frequentissimus & celebris
est hic mercatus, quia e vicinis & longinquis locis
non vulgaris hominum multitudo illuc confluit,
& variæ res ibi sunt venales, quam maxime au-
tem equi, qui numero plures ex diversis locis huc
ducuntur. Pagus *Haganus* non adeo est celebris &
copiosus, tamen memorari meretur, quia ex Ma-
gistratus Turicensis Ditione ac Regione ultimus
est Cœtus, qui ad Confessionem veri Evangelii est
conversus, de qua Reformatione deinceps plura.

§. IX.

Pergamus ad rem Provinciæ nostræ civilem &
militarem, cuius ut veram rationem noscamus
illa altius a Baronibus erit repetenda, nolo tamen
in antiquum & vastum hujus Historiæ ac Nobilis
familiae campum exspatiari, sed sufficiat, rem vel
tribus verbis indigetasse. Fuerunt Barones ab Alto-
Sax Familia perantiqua [a] nobilis, potens ac
dives:

[a] Originem & antiquitatem hujus Familiae *Josias SIMLERUS* his recenset verbis: Dicuntur hi ex Alto. Sa-
xorū familia oriundi & vocantur Domini von Sax zu
Monsax. In Rhætia multi nobiles vetustissimæ stirpis esse
dicuntur, a primis Rhætis qui Tuscī færunt ut creditur
oriundi: ipsi se a Romanis ortos gloriabantur: illic olim
Altosaxi habitarunt, nam & prope vallem Leguntiam
quæ maxime antiqua nobilitate gloriatur, vicus nomen
familiae retinet, Obersax, & arx illic fuit a Saxo, vel ut
quidam malunt a Sacco nomen habens. Mihi itaque ve-
risimile fit, Alto Saxorum familiam Rhæticam origine es-
se, ac a Veteribus Tuscis qui Romanis antiquiores fuere,
una cum aliis multis nobilibus Rætorum familiis originem
ducere, illa etiam Regio cui hodie imperant, olim in

dives: Fuerant aliquando Domini Provinciae ultramontanæ *Bellizonæ*; *Monsaxii* Dominii in Rhætia; Castelli *Wartensteinii* in regione Sarunetana; Arcis Abbatiscellanæ *Clanxia* nominatæ; Dominationis & arcis *Burgelæ* in Turgea; Dynastiæ *Uster* in agro Tigurino &c. &c. sed pedem figamus in Baronatu nostro Saxensi, cujus hi Barones ab Alto-Saxo per VIII. & plura Secula serie non interrupta Possessores & Domini fuerunt. Illis in hac regione omne dominium etiam jus vitæ ac necis in suos subditos competebat, quod cum Landaman-
no & judicibus ex suis subditis a semet electis ad-
ministrabant, & quidem ita, ut inde ad alium
vel superiorem aliquem Dominum provocatio fue-
rit nulla. Hos inter Barones Alto-Saxenses & Ma-
gistratum Tigurinum a multis annis tanta tamque
fida ac amica conjunctionis intercessit necessitudo,
ut Baro *Uricus* cum suis Posteris Anno 1488. pri-
mus in civitatem Tigurinam fuerit adscriptus; ut Se-
natus Tig. Baronibus Tutelæ & Societatis officium
& beneficium variis in discriminibus præstiterit;
ut eos inopia rerum laborantes pecunia locata le-
vaverit, quo factum tandem, ut hujus *Utrici* Pronepos
FRIDERICUS LUDOVICUS nimio æris alieni
onere obstrictus hunc Baronatum cum omnibus juris-
dictionis, potestatis, decimarum, reddituum &c.
privilegiis ac Beneficiis die 15 Aprilis A. MDCXV.
centies ac quinques mille florenorum pretio Sena-
tui Turicensi vendiderit: ipse vero partem ditio-
nis ac domus equestris *zu Kämpfen* emit, ubi le-

T 4

gitima

Rætia censebatur, quando etiam Strabo Rætiæ fines usque
ad lacum Aeronium extendit Jof. Siml. de Rep. Helv.
Tig. Anno 1734. pag. 317.

gitima prole orbus Anno 1629. supremum obiit
diem; atque ejus Consobrinus *Christophorus Fridericus*
die 26. Jun. st. v. Anno 1633. in arce *Uster*
vita decedens, in ejus Pagi templo sepultus jacet,
& cum ejus quoque vita antiqua & nobilis Baro-
num Alto Saxorum familia est extincta [a]: atque sic

... Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. - - -

§. X.

Proin hujus Emtionis vi ab Anno MDCXV. hic
Baronatus sive libera Provincia est sub Potestate
Ampliss. Magistratus Tigurini, qui ex suis Dacen-
tum Viris Præfectum illi imponit, qui ibi imperet,
Magistratus jura tueatur, redditus publicos exigat,
eorumque ut & mulctarum singulis annis Consilio
quæstorio rationem reddat. [b] Juris autem atque
judicii administrationem non solus Præfector exer-
cet, sed ex veteri hujus Baronatus lege & consue-
tudine sibi adjunctos & Socios habet Landamman-
num, [c] quem Senatus Tig. ipse ex tribus Pro-
vinciæ

[a] Epitomen Historicam hujus Familiæ vide Satur.
Tom. I. part. IV. in Biographia Baronis Jo. Philippi §. II.-
VI. item R. Memorabilia Tigurina; Tig. in 4. Ao. 1742.
sub Tit. Sar. p. 376. sqq.

[b] Adhuc XXI. fuerunt Præfecti, quorum fer-
me omnium imagines pictæ in arcis Forsteckensis cœna-
culo parieti adpeñæ videntur. Octodecim priores nón-
nisi 6. annis præfecturæ præerant: postea vero An. 1714.
gravibus de causis non tantum Præfecti commoda & re-
ditus augebantur, sed etiam Provinciæ imperium ipsi ad
novem annos prorogabatur.

[c] Landamannus, ut & Scriba, Lictorve ex toto Ba-
ronatu libere eliguntur, nec ulli pago hæc officia sunt
priva.

vinciæ Judicibus, sibi a Præfecto optioni datis, eligit: porro tredecim Judices [a] in tres diœceses distributos & a Præfecto lectos; cui dicasterio præterea inserviunt tum Scribatum Lictor sive Servus publicus. Habet hæc Provincia veteres suas consuetudines & quoad tum exigenda & solvenda debita, tum hæreditates petendas & dividendas peculiare jus, quod in Codice est conscriptum & vulgo der Lands-Brauch vocatur.

Quum præter alias res & hic Juris Codex in Arcis Forsteck incendio per flammatum vim deletus periisset, ac dein succedente tempore in debitibus atque hæreditatibus variæ intricatæque ortæ essent lites, subditi Provinciales per Landamnum suum *Cassarum Leuwiner Senosylvanum* aliquos que ipsi adjunctos a Summo Magistratu Tig. supplices petierunt, ut antiquum hujus Baronatus Jus ipsis publice restitueretur, quorum petitioni Magistratus annuens duos misit Legatos, Amplissimum Proconsulem SOLOMONEM HIRZELLUM & Senatorem Armentariique Præfectum JOANNEM ESCHERUM, qui cum ADRIANO ZIEGLERO tum temporis Præfecto hujus Provinciæ Codicem Juris constituerunt, quem postea Mense Novembri Anno 1726. Senatus confirmavit.

T 5

Hujus

[a] Quævis diœcesis duos vel tres habet judices, quibus defunctis Successores ex eadem diœcesi & pago sufficiuntur. Et quidem 1. Pagus Sax tres habet, quibus adjunguntur duo ex Frömsen. 2. Pagus Sennwald quoque tres habet, quibus adnumeratur judex Lienzensis. 3. Pagi vero Salez & Haag, quivis binos dat judices.

Hujus Codicis variæ ~~παρεγμενεῖαι~~ & non exigui abusus sensim irrepentes cum gravibus malis litibusque ansam & ortum dedissent; & in primis cum Anno 1712. subditi hujus Provinciæ plures [a] debitorum onere & angustia rerum coacti patriam deserentes in terras alienas, quam maxime in Borussiam se contulissent, Magistratus Tigurinus denuo Anno 1714. alios in hanc Provinciam misit Legatos, qui omnem causam cognoscerent, abusus abrogarent, remque emendarent. Hi consultissimi ac prudentissimi Legati, qui erant JO. CONRADUS ESCHERUS gravissimus Reip. Quæstor; Item JOANNES HOFMEISTERUS tum temporis Plebis Tribunus; postea Anno 1723. Proconsul; & tandem Anno 1734. Magnificentissimus Reip. CONSUL creatus; quos ceu SCRIBA comitabatur JO. JACOBUS HIRZELIUS CCVir, nunc Reip. Quæstor gravissimus ac meritissimus. Hi, inquam, Legati re cognita lites composuere, nonnullos Codicis Juris articulos explicuerunt, alios immutarunt, & in re Ecclesiastica, Scholastica, militari ac civili eximias ac utilissimas constituerunt Leges, quæ omnia illorum acta die 17. Junii Anno 1714. a Senatu Amplissimo fuerunt comprobata.

§. XI.

Juxta duplēm hunc Juris Codicem (alt und neu Landes-Brauch) cui accensenda sunt publica Edicta vel morum Mandata, veluti de cultu Sabbathi,

(a) Erant CLXXXI. homines. Nempe 7. ex Sennwald; 27. ex Salez & Haag; & 147. ex Sax.

bathi, de alea, de choreis, de compotationibus &c. Omnes lites & facinora vel a solo Præfecto, vel ab ipso cum adjunctis Landamanno & judicibus dijudicantur, mulctantur & puniuntur.

Sunt autem varia judiciorum genera. I. Est judicium Annum (das Zeit, vel Meyen, Gricht) quod ex Præfecti arbitrio vel in Aprili vel Majo mense exercetur, & in quo Landamannus, sejuncto D. Præfecto, cum omnibus Provinciæ judicibus lites resque leviores dijudicat & mulctat. II. Est judicium Menstruum, in quo D. Præfectus Landamanno & aliquot judicibus sibi ad sociatis æris alieni hæreditatisque lites componit. III. Est Consistorium Matrimoniale, cui Præfectus præest & cum illo tres Provinciæ Pastores, nec non Landamannus & ex quovis pago primus judex assident: in illo adulteria, scortationes, & alia Lasciviae facinora ac caussæ Matrimoniales disceptantur, & vel pecunia vel carcere, vel aliis pœnis puniuntur. IV. Est judicium Criminale, quo scelera capitalia inquiruntur, eorumque rei suppicio mortis afficiuntur; (a) & hoc vitæ necisque jus exercet

(a) Referam duo Exempla facinorosorum, qui in hoc Baronatu mortis pœnas loebant, †) antiquo; & ††) recentiori tempore.

†) Tempore, quo Jodocus Grobius Pastor Saleti fuit, magna Prædonum Latronumque turba grassabatur, qui ex Chartis Iusoriis nomina sibi fingebant. Cum aliquando Pastor Grobius ejusque Collega Hartmannus Kuoserus Pastor Senosylvanus Tigurum proficiuentes in locum Hummelwald dictum venissent, & duo ejusmodi Nebulones eos invadere viderentur. D. Pastor Kuoserus attonitus timensque exclamavit: Heu nos miseris! jam de nobis ac,

exercet Landamannus cum Judicibus, semoto D. Praefecto, cui nonoisi jus aggratiandi, uti vocatur, convenit.

§. XII.

Rem militarem quod attinet paucis illam attin-gam. Prouti veteres Barones fuerunt Viri militares & Duces celebres, qui in variis Regnis, in Gallia, Germania, Belgio, Helvetia &c. stipendia fecerunt, & operam militarem felici cum successu multis Principibus præstiterunt: (a) ita Regis sui ad exemplum subditi forti fuerunt animo, in militia se multum exercuerunt & Alto-Saxenses semper gens bellicosa fuerunt habiti. Ipsi nec hodie sunt ignavi aut meticulosi, & quanquam per Dei gratiam

tum est! D. Grobins vero vir fortis animum & sibi sum-
fit & comiti adidit, illum docuit, quemodo gladio, quo
ob vias non tutas erant armati, vim hostium repellere
seque defendere possit: Ipseque homines nequam propius
accedentes voce intrepida & clara ita fuit allocutus: Tu
vocaris Roosen-Sau; & tu Schellen-König. Hei! justo
jam loco & tempore vos offendimus, jamjam aderunt
viri, qui ad vos comprehendendos sunt emissi: Et cum
elata voce ipsos advocare cœpisset, bini Nebulones velo-
ci cursu auffugerunt & in sylvam sese abdiderunt, duo
autem Pastores salvi & incolumes suum prosecuti sunt
iter. Duo hi Nebulones haud multo post in Provincia
Saxensi in carcerem conjecti & tormentis quæsti, præter
alia scelera & hoc sunt fassii, quod animus ipsis fuerit,
duos hos Pastores necatos prædare. Et hi mortis suppli-
cio sunt affecti.

††) Recentiori tempore, die 24. Aprilis Anno 1739.
duo juvenes Nebulones ex Salisburgo oriundi ob varia
Furti crimina capite fuerunt truncati, quos ego cum Rev.
D. Collegis ad mortem paravi & ad supplicium duxi.

(a) Vide Saturam Tom. I. part. IV. N. III. §. IV. V.
XV. XVI.

gratiam dulci in patria alta fruimur pace, tamen multi ex hac Provincia militiam peregrinam apud Gallos, Germanos, Hispanos, in primis Batavos sequuntur. Et illi, qui domi degunt, ad legem Magistratus Tig. in armis diligenter exercentur. Universa militum manus in hoc Baronatu in duas dispergitur Cohortes, quibus duo Duces; h. t. *Adrianus, & Joannes ZIEGLERI*, Fratres, Cives Tigurini & Viri belli periti sunt praefecti; Etiam Magistratus omnia suppeditat, quae ad militiam alendam & augendam pertinent; unde Armamentarium Tormentis, Sclopetis & aliis ad Castra bellumque pertinentibus armis & instrumentis pro Provinciae magnitudine satis instructum atque exornatum in arce Forstegg conservatur ac colitur: Præterea illis, qui in armis sunt strenui & assidui, qui bombardis & majoribus & minoribus orbem tangunt, quotannis liberalia dona a Senatu Tig. impertuntur.

§. XIII.

Pedem promovemus ad verum nostrum propositum, ut enarremus Reformationem hujus Baronatus Ecclesiasticam. Barones Alto-Saxi eorumque subditi Religionis Pontificiae erant sequaces usque ad Annum MDLXIV. quo anno Baro ULRICUS PHILIPPUS Superstitione ac Religione Romana renuntiata Fidem Christianam emendatam est amplexus. Baronem quidem ab instituto & promissis & minis avocare omni modo tentarunt V. Pagi Catholici, quippe cum Uriensibus & Unterwaldiis civitatis jure & vinculo hi Barones erant colligati: (a) At Magistratus Turicensis

(a) Egid. Tschudi. Hist. Helv. edit. Bas. T. I. p. 639. lqq.

censis hunc *Ulicum Philippum* non solum confirmavit, & in pietatis opere suscepto & incepto ut fidelis pergit multis instigavit rationibus, sed etiam contra vim atque injuriam ipsi hac de re inferendam fidam opem tutelamque est pollicitus, quo commotus Baro incepto Reformationis operi adeo constans & servidus adhæsit, ut spretis omnibus aliorum & illecebris & minis ad Castra Jesu transierit, secumque etiam suos subditos ducere studuerit, quod consilium atque conamen Deo fortunante tam prosperum habuit successum exitumque, ut duæ Diœceses *Senosylvana* & *Saletana* cum *Haganis* eodem illo anno cum Domino suo doctrinam Evangelicam publice fuerint confessæ, qua de re Magnif. Consul Tig. a Cham per litteras sub die 13. Novembris Anno 1564. exaratas Baronii ejusque Subditis fuit gratulatus. Statim duobus his cœtibus Praecones Evangelici fuerunt admoti; Nempe Senosylvano *Joannes WOHNLICHUS*, & Saletano Haganoque *Joannes HAUSERUS* vel *HAUSLI*, qui ad Festum Nativitatis Jesu ejusdem anni primos Sermones doctrinæ orthodoxæ pro Suggestu sacro dixerunt, & deinceps fidem Reformatam fideliter docuerunt. Reformationem Pagi Sax & Frömsen nonnulli Scriptores in annum sequentem MDLXV. referunt, alii (a) autem ad sequiora tempora deducunt, & illius annum incertum perhibent. Hoc omnino certum, quod *ULRICI PHILIPPI* Filius natu maximus *JOANNES ALBERTUS* ejusque Posteri, qui Domum Saxonsem

(a) Duo MSC. habeo, quæ id affirmant.

sem possederunt, usque ad finem Seculi XVI.
Papicolaे manserunt.

§. XIV.

Interea post obitum Baronis ULRICI PHILIPPI, qui die 6. Maji Anno 1585. decessit, inter ejus superstites Filios, qui non uterini, sed ex duabus uxoribus nati erant Fratres, variæ dissensiones ac lites sunt ortæ, quæ florem, gloriam, potentiamque hujus Familiaе multum labefactarunt; in primis postquam illustris Heros & Baro JOANNES PHILIPPUS ab Alberti Fratris Filio Huldrico Georgio perfide ac misere suisset enecatus, non tantum Baronum res familiaris, sed etiam Provinciæ res civilis & ecclesiastica fuit immunita; quippe Parochia *Saletana* abrogata ejus Pastor ad cœtum *Saxensem* fuerat transmotus, qui cum Pastore *Senosylvano* per vices alternas triginta & plures annos apud Saletanos concionandi & aliis Pastoris officiis fungebatur. Huic incommmodo accesserunt alia onera ac mala longe graviora, qualia sunt durum Baronis *Ludovici Friderici* imperium & mandatum, qui non argumentis, non rationum pondere ac pietatis exemplo, sed secularis brachii subsidio & violentia Religionem propagare satagebat; præterea quod *Hagani Beneduro* trans-Rhenano proximi & antiquo Ecclesiæ jure adhuc ipsi constricti a Sacrificulis illius templi, & finitimis aliis pluribus multis strophis ac pollicitationibus fuerunt illecti, unde factum, ut hi *Hagani* ad vomitum redeuntes Christi Evangelio terga verterint & Anno 1600. ad Paschatis Festum in Templo *Benedurano*, cui antea erant addicti, Missæ idolum denuo prima vice adoraverint.

§. XV. Hinc

§. XV.

Hinc repetita fiebat Haganorum Reformatio, quæ demum Anno MDCXXXVII. paulatim ad perfectionem fuit perducta, cujus historiam adhuc ~~avendō~~ prolixius recensitam legere benevolo & hujusmodi historiarum cupido Lectori forsan non erit ingratum. Cum Ampliss. Magistratus Turicensis jure emtionis summa rerum potiretur ac Dominus hujus Baronatus constitueretur, Præfectum illuc cum imperio misit, qui et jura civilia administraret, et rem ecclesiasticam curaret, in primis, si Deo placuerit resque potis esset, etiam Catholici *Hagani* ad veram Evangelii fidem converterentur, idque non tam vi externa, quam spirituali, quale ~~αγαρεύειν~~ nobis S. Scriptura inculcat. Haec rem quam maxime curæ sibi habuit Nobilis Præfector JO. HENRICUS LOCHMAN-NUS: ipse cum summo Magistratu deliberavit atque consultum duxit, ut peculiaris iterum *Saleti* constitueretur Parochia, et probus industriusque huic gregi præficeretur Pastor, qui cum Saletanorum tum Haganorum saluti ac fidei, illorum confirmandæ, horum emendandæ, omnem daret operam. Quæ res cum rata haberetur, Jodocus GROBIUS Pastor Toggicus nuperime sine fontica causa a Pastoratu Crumenauensi in Toggio amotus, dignus est inventus, qui ad hoc opus electus ad hiberetur. Magistratus itaque D. Præfecto *Lochmanno* mandavit, ut hac de re cum Pastore *Grobio* loqueretur, ejusque voluntatem hoc munus in se suscipiendi vel recusandi cognosceret; ipsum etiam Ven. D. Antistes JO. JACOBUS BREITINGERUS litteris ad hunc Pastorem instruxit. D. Præfector domum redux non diu cunctatus *Jodo-*

cum

cum *Grobium* ad se accersivit, illi Magistratus Consilium significavit, hocque munus in se si suscipieret omnem opem, singularem Magistratus benevolentiam ac justam vitae sustentationem est pollicitus, simulque Antistitis litteras exhibuit. Hac re ceu conspicuo Dei in se Providentiæ temporis Pastor *Grobius* multum gavisus D. Præfecti petitum summa cum gratiarum actione annuit, et litteras responsorias ad Ven. D. Antistitem *Breitingerum* misit, quibus summas Ampliss. Magistratui de ejus in se benevolâ mente agit gratias, fidem de oblatu munere addicit, seque ejus favori magnopere commendat. Itaque absque ulteriori mora *Jodocus Grobius* cum omni sua familia ex Toggio Salatum est profectus et officium sibi demandatum die 12. Novembris Anno 1634. concione S. auspicabatur, quam de Vocatione et Munere V. D. Ministrorum ex Ezech. III: 17 20. dixit. Illa finita Gravissimus Reip. Quæstor JO. LUDOVICUS SCHNEEBERGERUS illuc a Magistratu legatus ad ambos cœtus et *Saletanos* et *Haganos* (nam hi quanquam Catholici huic actui ut interessent, publice fuerunt invitati) amicum, pium & eruditum habuit sermonem, quo Pastorem *Grobium* huic Gregi præfecit, et cœtuales non minis nec verborum acerbitate, sed suavitate, sed rationibus et argumentorum pondere sui officii admonuit, ac salutis curam ipsis commendavit.

Reliqua proxima Particula explicabit.

Tom. V.

U

Oratio